

Gondatfoszlányok

részletek egy játékból

A játék magyarórák esetlegesen fennmaradó öt perceinek betöltésére, és ezáltal a gondolkodás serkentésére szolgál. Lényege: én („mint tanár”) továbbítok a fogadó félhez (diákság) egy rövid idézetet, melyre ők (sokszor kelletlenül) kénytelenek gondolatközléssel válaszolni. Egyszerű tehát a játék: szerva-szerva-fogadás. Nincs vesztes: legfeljebb csak egy. Nem lehet ász ütni – amíg van emberi gondolat.

Ez egy játék: tehát sok mindenről árulkodik. Többek között mindkét fél esetleges-pillanatnyi-örök szellemi-lelki-képességbeli állapotáról. A legfontosabb persze, mint minden valós „időt töltésnek”, hogy megmozduljunk. Ha máskor nem, akkor most egy nagy ástással együtt végre moccanjunk egyet, vagy jobb esetben értékes szellemi leterheltségünk után („ah”) kellemesen üdítő gondolat-másodperceket szerezzünk magunknak. S így elérjük azt, hogy ha csöppet is, de fordult bennünk a világegyetem – változtunk.

A játék mindig végtelen lehetőség. Itt: egy megválaszolandó gondolatszősszenet vagy gondolatfüzér származhat akár ismert, akár ismeretlen diáktól, költőtől, írótól. Tehát egy embertől. Alapszabály, hogy előjáróban nem tudatom azt, hogy, ki írta a „feladat-sort”. (Nem alapszabály, de van úgy, hogy a végén sem.) gy ha megszülettek a válaszok, a számtalan kis „mono-gráfiából” kirajzolódik a gondolat leírásának pillanata, leírójának szíve-lelke-szerelme. Ugyanakkor a gondolkodó (vagy éppen gondolkodni nem akaró) játékos szíve-lelke szerelme, a játék ideje alatti kedélye, hangulata, akkori élete. Immáron többszörösen naplót olvashatunk. Az eddigi céltudatos gyűjtésem ezennel nyeri értelmét. Mindenki által megközelíthető írásos formában jelennek meg a kapott és küldött reflexiók: gondatfoszlányaink.

Játékunkhoz *Vörösmarty* Az élő szobor című verséből választottuk a következő idézetet: „Szobor vagyok, de fáj minden tagom;”

A költemény az 1840-es évek legelején íródott. Pontos dátummal nem szolgál az irodalomtörténet. Ez az első sor már korábban megszületett, mint a majdani teljes vers. Ezekben a szavakban testesül meg a költőnek az ez idő tájt Lengyelországban zajló véres események miatt érzett kínja és tehetetlensége. Kín és tehetetlenség. A borzalom. Korosodó férfi, aki már mégiscsak látott egyet és mást, érzékeny „receptorai” által mégis azonnal megszenvedi a világ, az emberek értelmetlen-érzéketlen tetteit. A korosodó férfi költő maradt.

A diákok válaszai:

2/A

Egy ember, aki a világnak magából semmit sem mutat, de belülről ugyanúgy érez, mint a körülötte élők. Kívülről merev, érzéstelen s közben belülről tele van érzelmekkel, de (talán a gátlások vagy valamilyen más körülmény miatt) nem tudja, vagy nem mutatja ki őket. S talán ez is fáj, mert ez lehet egy olyan álarc, ami egy életre szól, de lehet egy olyan „páncél” is amit valaki vagy a külvilág kényszerít az emberre. rdekes lehet, ha valaki tudja magáról ezt az állapotot, tudja, hogy mit mutat a világnak, de mégsem lehet önmaga. Nagyon magányos lehet.

Lehet egy példa, egy eszménykép, a Jó, a Szép, a Tökéletes megtestesítője, de csak egy szobor, mert nem lehet önmaga. Ez is fájhat. De ezen esetleg még lehet változtatni. S ha megtagadná így a világ, az nem fájna annyira, sőt inkább büszke lenne, hogy ledöntött egy bálványt, s megtalálta az embert. – R. O.

Érzéketlen és mégis érzékeny. Kívülről mozdulatlan, de mégis érez. Szótlan, de kifejező némán is. (Kívülről minden más, mint belülről.) – B. A.

Elkeseredett ember lehetett, aki írta.... elkeseredettsége abban mutatkozik meg, hogy semmittevésében is fájnak a tagjai, mintha nagy súlyt kéne elviselnie. De lehet, hiszen a múlt súlyát, bűneit kell elviselnie a jelen illetve a jövő bíráló tekintete előtt. A külvilág akármit tud csinálni vele, megalázhatja, de fel is virágozhatja – C. O.

Lehet, hogy valaki úgy leplezi az érzékenységet, hogy kívülről érzéketlennek mutatkozik. – Cs. Á.

Az érzéketlenség és az emberi érzelmek szembeállítás. Kifejezheti a világ fele érzelm nélküli, de magában mégis emberi állapotot. – H. M.

A fájás érzete a mozdulatlanlás ellenére is létrejött... – P. K.

...még annak is fájhat valami, akiről nem gondolnánk... Dobálózunk a szavakkal, de lehet, hogy valakit csúnyán eltalálunk vele. – R. K.

... olyan ember mondhatta, aki kívülről nagynak, erősnek, érzéketlennek tetszik, de belül mégis ugyanúgy érez, mint bárki más. Talán így védekezhetsz a külvilág ellen, hiszen csak azokat szokták bántani, akik gyengének látszanak... – R. J.

A fájdalom érzetének kifejezését erősíti az ellentét: egy élettelen dolog az ember számára valódi érzést él át. A fájdalom és a szomorúság megeleveníti a tárgyakat. De fordítva is lehet értelmezni: a fájdalom kőkeménnyé tesz, behatol minden tagba, és megbénítja a gondolkodást. – F. D.

Érzéketlen a külvilág történéseire, de mégis fáj neki ami történik. Ha egy ember bármennyire is érzéketlennek látszik, akkor is érdeklik a többiek. – K. Zs.

Valószínűleg szerzője egy olyan korban élt, ahol nem fogadták be, ahol célja érdekében nem tudott semmit sem tenni. – K. Á.

Szobor nem lehetek, max. úgy viselkedhetem, mint egy szobor, és mivel így nem mozoghatok elgémberednek a tagjaim. A szobornak nincsenek érzelmei, sem fájdalmai. Külső kényszerítő hatás miatt viselkedem úgy, mint egy szobor, és pont ezért vagy másért, de elrejttem a fájdalmaimat egy „változatlan, örök” arc mögé. Nem vagyok „elég szobor”. – K. J.

Egy szobor nem képes tettekre, ezért ha valaki vét ellene, bántja, kritizálja sem tud ellene mit tenni. Ez fáj neki, ha kívülről nem is látszik. Mivel „szobor”, fájdalmát, bánatát, szomorúságát nem tudja kimutatni. A „szobornak” valamilyen célja és funkciója van környezetében. – M. Z.

Aki ezt írta, nem tehette azt, amit akart, a világ dolgai pörögtek körülötte, de ő nem tudott beleszólni, csak látta mind azt, ami történik, s ez fáj neki. – N. L.

Ez akár E. A. Poe A boldog herceg című meséjéből is származhatna. – K. Z.

Szerény véleményem szerint, ezt a mondatot valami olyan ember, olyan helyzetben írhatta, melyben már sokszor volt része, már szokva kéne lennie hozzá, félig-meddig a feladata is és most mégis szenved. Kívülről talán „szobornak” néz ki, de ez csak színjáték, mert belülről mardossa a kín, a fájdalom, és egész másnak mutatja magát, mint amilyen. – D. K.

A tag, akinek fáj minden tagja, mintha azt akarná érzékelteni, hogy valamilyen tragikus esemény (pl. síbaleset, leszakadt a felvonó, felborult a busz, usw.) következtében minden testrésze legalább zúzódásokat szenvedett, és nem tudja mozgatni tagjait. Ez az érzés a szobrot juttatja eszébe, aki hasonló helyzetben van.

(Komolyabb elemzés a másik lapon van, amit elfelejtettem beadni) – S. G.

E férfi (nevezzük Bruticullusnak az egyszerűség kedvéért) úgy érezte, hogy környezete oszlopos tagjának (vagy kiemelkedő a pártban, vagy center az NBA-ben) nem nevezheti magát, pestiesen: kissenki (nem yankee). Szeretne azonban felemelkedni, és ennek érdekében sok mindent tesz. Azonban a nyomorult optimista marad, akit környezete nem vesz észre, nem igazán figyel rá. Később Bruticullus öngyilkos lesz/lett. Kár, hogy csöngettek... – B. P.

Kifele nem mutatja meg az érzéseit, de lehet megvan mindenről a saját (elítélő) véleménye. Szerintem nem helyes viselkedés, de bizonyos esetekben a legésszerűbb. – M. N.

Minden emberben vannak rejtett érzések, értékek csak rá kell jönni, hogy hozzuk ki belőlük. Nem szabad meggondolatlanul ítélni, mert a sértések minden ember szívéhez elérnek és jégpáncélt vonnak köré, amiből többé nem tudjuk felolvasztani. – Z. H.

Nem vagyok senki és semmi, mégis szenvedek belülről. Lényegtelen vagyok mindenkinek, mégis rosszul érzem magam. Elmennek mellettem – úgy, mint egy szobor mellett – talán észrevesznek és megnéznak – mint a szobrot – de nem érzik, hogy én mit érzek. Egy kődarab vagyok, egy élettelen kődarab, mégis tudok érezni. Szobor vagyok, csak egy szobor, de megviselt az idő. (Azért ez remélem nem rám vonatkozik) – Gy. M.

(3/C osztály, 1993. november 3.)

Hogy fájhat egy szobornak mindene? – *E.O.*

Ha szó szerint vesszük, nincs semmi értelme. Biztos nem szó szerint kell érteni, de nekem nem jut eszembe semmi. (Sajnálom). – *K. J.*

Megjelent előttem egy kép: egy szobor egy elhagyott, üres parkban, fákkal körülvéve. Ősz van, hullanak a fákról az elszáradt levelek. Hideg, esős idő van. A fák ködbe burkolóztak. És a szobor ott áll egyedül, magányosan a park közepén. Fájdalmas arccal. Egy lélek se jár arra. Csak néhány galamb ül a fején összebújva, s a szobor szomorú. Hisz a szobornak is lelke van. – *D. K.*

Nagy ellentét van a két tagmondat között. Fájdalmat mindenképpen valami élő dolog érezhet, ám egy szobrot semmiképp nem sorolhatunk (biológiailag) élő dolgok közé. – *B. E.*

...sok mindent jelenthet. Fájhat neki savas eső miatti pusztulás, emberek megvetése, kővel dobálása, nem tisztelése, (leszerelése). Fájhat neki, hogy számára a fénykor „leáldozott”, ledöntötték... – *B.G.*

Ez szerintem egy különös, de lehetséges állapotot jelenthet. Különös, mert nem fájhat egy szobornak természetesen semmije. Olyan lehet, mint a spontán égés, mert nincs rá magyarázat, mégis van. – *B. B.*

Egy ledöntött szobor utolsó gondolata.

Vagy egy „kőszívű ember” gondolhatja ezt, akiről senki nem hiszi el, hogy vannak mély érzései. – *K. M.*

A szobor szó merevséget, mozdulatlanságot, esetleg mások miatti mozdulatlanságot mutat. A mondat maga egy ellentét, de jól jellemzi azt az állapotot, amikor az ember nem tud mozdulni, úgy fájnak tagjai. (Esetleg tesióra után.) A szobornak a többség épülésére, szórakoztatására kell lennie, de ez fájdalmas is lehet az egyén számára. – *D. Z.*

Valaki áll egy helyben, mert nem tud mozdulni, ott kell maradnia. Nem tud lépni, nem tud mozdulni. Már zsibbad (fáj) minden tagja, de ott kell maradnia. – *R. K.*

Egy fontos ember jut eszembe, akinek rengeteg gondja van, de nem mondja el senkinek, magába zárja ezeket. Mintha olyan helyzetben lenne, ahol muszáj tűrni, tovább kell haladni. A többi ember nem láthatja rajta, hogy boldogtalan és tele van fájdalommal, mert akkor minden leáll. – *K. J.*

Ha valaki szobor, akkor merev, megkötött kezű, nem tehet semmit, de nem is érezhet semmit. Ha mégis fáj, akkor ez azt jelenti, hogy ez az út, melyet szoborsága miatt követnie kell, nem szolgálja az ő érdekeit, sőt nem is ért vele egyet, és árt magának. Tulajdonképpen a tehetetlenségről lehet szó, amikor pl. az ember feje felett döntenek róla. – *D. S.*

Szobor szó valami nagyot, öröket jelöl. Mindenképpen tovább él, mint egy ember, de lehet, hogy egy teljes civilizációt túlél. ...aki mondta, annak igen nagy fájdalmai lehettek... – *K.G.*

Hideg van, tél, s béna vagyok, Kő csattan a kőn, szívem dobog. Látom a jeget, a tél szavát. A sok embert, s az ostoba halált. Szobor vagyok, tehát nem mozdulok – nem fáj semmim (semelyik végtagom), esetleg a lelkem. Szobor vagyok mégis fáj minden tagom – végső elkeseredés. Kilátástalanság jut eszembe erről a sorról. – *K. Z.*

Fáradságot, öregséget tükröz. A mozdulatlan, élettelen szobor mégis valami érző lélekkel ruházódik fel. ... Talán a külső körülmények, a rossz helyzet miatt „érez” így a szobor, ami azáltal már nem is szobor. – *I. G.*

Ez a sor szerintem hatalmas fájdalmat fejez ki. Ugyanis annak ellenére, hogy merev vagyok, mozdíthatatlan, valami olyan hatás ért, mely még ezt a merevséget, kőszerűséget feloldotta, és a legmélyebben belém hatolt. S kiterjedt az egész testemre. – *M. A.*

Zsibbadt, tehetetlen állapotban fájdalom hasítja testemet. Nem vagyok képes cselekedni, annak ellenére, hogy a tettvágy ég bennem és még ötleteim is lennének.

Látszat a ridegségem, érzéketlenségem, de a lelkem...mélyén érző lélek vagyok! – *P. M.*

1. Tehetetlen vagyok, pedig cselekednem kéne.

2. Sebezhetetlennek látszom (lelkileg), vagy akarok látszani, de belül mardosnak a kétségek, — vagy valamely régi trauma fájó emléke miatt zárkoztam be. – *Sz. Á.*

Mindennek lelke van. – *S. Á.*

Ha valaki nem csinálhat semmit, mert fél valamitől (pl.: egy forradalmat nem mer ki-robbantani a saját vagy hazája jogaiért), az csendben, visszafojtva szenved, és annál nincsen rosszabb. Úgy teszek, mintha nem érdekelné valami, mert visszafojtom, senki nem látja rajtam. – R. G.

Bánk mondja, amikor hallja az ország sérelmeit... – N. B.

Talán, aki ezt mondta magáról, arról szobrot emeltek (persze később), és a maga ide-jében rengeteget tett a hazáért, olyan sokat, hogy bizony maga is belefáradt. – T. K.

Érzéketlen próbál lenni, mozdulatlan egy külső szemlélő, aki kívülről nézi a világot, illetve próbálja nézni, minden érzelem nélkül, de nem sikerül neki (nem is sikerült). S még így is, e álarc mögött, amit ki tudja, miért öltött — talán mert túl sokat szenvedett —, is érzi a külvilágot. Tehetetlenül. – K. Á.

Szilárd vagyok, nem mozgok, mégis mindenem fáj. Hagyok mindent, semmit sem be-folyásolok, semmibe sem szólok bele, mégis minden visszacsap és fáj. – Z. T.

Annak a négy nagy elnökefjének Amerikában, amiket egy hegyből faragtak ki, fájhat minden tagja, mert azt a hegyet az indiánoknak adták, és elvették tőlük. És mindenki kell nézze azokat a szobrokat a környéken, ha akarja, ha nem. – M. A.

TALLÓS PÉTER

Az irodalomtudós vallomása

Tamás Attila: Töprengés az irodalmi értékről

Az esszéfüzérben, amely eredetileg az Alföldben jelent meg (1992. 10. sz. – 1993. 3. sz.), olykor meglepően személyes hangot üt meg Tamás Attila. A debreceni egyetem professzorának alapmagatartása mindvégig a töprengő, absztraháló, távolságtartó teoretikusé. Ezen a dominancián belül azonban az olvasó, a befo-gadó élményszerű, beleérző, gyakran elragadtatott beszédmódja, vallomástevő őszintesége is meghatározó. Első személyben nem akar megszólalni, gondolata-inak közlésére az önmegszólító második személyt érzi a legalkalmasabbnak. Némi személyesség e sorok írójának is engedtessek meg. Több mint két évtized-del ezelőtt magyar szakos szegedi bölcsészek egy csoportja – ahogy mondani szokás – Tamás Attilára esküdött föl. Fegyelmezett, pontos, racionális gondolat-meneteiben szüntelenül érezhettül az élmény forráságát. Azt a meggyőződést, hogy minden nagy mű elolvasása után kissé megváltozik az életünk is.

Tamás Attila a megértő-felelő kultúra vonzásában lett irodalomtudós. Az ezredvég to-tális válságában valójában minden kérdésre új választ kellene adni, a szellemi életet azonban az együttes válaszképtelenségen túl – alig köti össze valami. Sőt ez a felelet-hiány hívta elő az irracionalizmust, katasztrófizmust, a posztmodern helyzetérzékelést. Ezt Tamás Attila megérti ugyan, de elfogadni nehezen tudja. Korfordulón, 1989-91-ben született Tamás Attila könyve. Az irodalom változásai persze jóval korábbra tehetők, a nevezett évek azonban valósággal kikényszerítették a régi kérdések újragondolását. Mit tehetnek a politikai fordulat előkészítésében is jeleskedő írók? Oppozíciós szerepük el-vesztésével „tartásuk általánosabb érvénye” is eltűnik? „Ma már annak a művésznek len-ne igaza, aki végérvényesen lemondott mindenfajta fogódzónak a kereséséről?” Tamás Attila egyszer csak azt vette észre, hogy az utóbbi évtizedekhez nem kötik verssorok és dallamok. Rögtön hozzáteszi, a mai irodalom megváltozott hangját kényszerűségként, de a „sajátosság értékeként” is tudomásul veheti. Igaz, a határ nehezen állapítható meg: „Meddig mehet el valaki abban, hogy épp hiányokat, arcfintorra ingerlő abszurdításokat érzékeltessen, anélkül, hogy – kozmikus világrendek egykori sugallójából – ő maga is abszurdítások érvényre juttatójává fokozódjék le”? Konrád György máig legjobb regé-